

הנוער הציוני-דתי באינטרנט: צילום מצב והתמודדות חינוכית

לפני כארבע שנים החלה לפעול קבוצת דיון מקוונת המכונה "קשר רבני", שבה נוטלים חלק רבני קהילות, ישובים וערים בצד רבנים המכהנים כראשי מוסדות (ישיבות גבוהות, הסדר, מכינות, מדרשות לבנות, ישיבות תיכוניות, אולפנות ועוד). הדיון מתקיים באמצעות הדוא"ל, ומנויים עליו כעת 312 רבנים דתיים לאומיים. כשהדיון נפתח נאמר לרבנים כי קיימת העדפה ברורה למנויים דרך הדוא"ל. זאת מטעמי עלות, יעילות ואף בכדי להקל על שמירת הגיליונות על ידי המנויים. באותו מועד יותר משלושים אחוז מהרבנים הדתיים-לאומיים היו ללא אינטרנט או דוא"ל בבית, והם העדיפו לשלם ולקבל את הגיליון בפקס או בדואר רגיל¹. חלק קטן מהרבנים שהיו ללא אינטרנט בבית נימקו זאת בחוסר ידע טכנולוגי, אך רובם נימקו זאת בנימוקים עקרוניים. כיום, כארבע שנים לאחר מכן, נותרו פחות מעשרה רבנים מהקבוצה ללא מייל וללא נגישות קבועה לאינטרנט².

הסיבה שבגללה רוב מוחלט של רבני הציבור הדתי-לאומי מחזיקים היום בביתם חיבור לרשת אינה חלילה שחיקה בעקרונות, אלא התפתחות ההבנה בדבר שלל היתרונות שניתן להפיק מהרשת, במקביל להתפתחות משמעותית של אפשרויות הגלישה תוך חסימה של אתרים פסולים. בדומה, רוב מוחלט של הישיבות הדתיות-לאומיות מחזיקות היום אתרי אינטרנט פעילים³. במקביל, ישנם יותר ממאה רבנים שונים המשיבים לשאלות ותשובות ברשת, ובאתרים המטפלים בהם הצטברו כמאתיים אלף שו"ת שונות⁴.

סיפור קצר זה (על כמות הרבנים שהמירו את המינוי שלהם על 'קשר רבני' למינוי של דוא"ל) נועד להמחיש את ההכרה שאליה הגיע רוב מוחלט של רבני הציבור הדתי-לאומי, כי באינטרנט קיימות לא רק סכנות, אלא גם הרבה יתרונות וברכה. הכול הולך ותופס מקום מרכזי ברשת: מדע ומידע, חדשות וטופסולוגיה (מהנפקת תעודת זהות ועד דרכון, משלבי החיול לצה"ל ועד קבלת מגוון רחב של אישורים אזרחיים), תהליך קבלת ציוני הבגרות, כמו כל תהליך הרישום לשירות לאומי (המכונה 'סיירות'). ישנם מאות אתרי לימוד תורה וכן מידע באי-ספור נושאים: ממסלולי טיול ועד רפואה, מניהול נבון של כלכלת בית ועד קביעת תור לביקור בקופת חולים. סוף דבר, רק מתוך מודעות לברכה שרבים חשים כי קיימת ברשת, ניתן לצאת למערכה נגד

- 1 הגיליון המקוון נשלח חינם, ואילו הגיליון שנשלח בפקס או דואר רגיל כרוך בדמי מנוי.
- 2 אמנם, קיימת אפשרות טכנית להתחבר לדוא"ל ללא פתיחת אפשרות גלישה ברשת. אך בחירת סידור זה נדיר למדי.
- 3 משיבת מרכז הרב ועד ישיבת פתח תקווה, משיבת אלון מורה ועד ישיבת כרם ביבנה, משיבת שבי חברון ועד ישיבת הר עציון, משיבת איילת השחר באילת ועד ישיבת עתניאל, משיבת בית אל ועד ישיבת עטרת כהנים (עטרת ירושלים), משיבת הקיבוץ הדתי ועד ישיבת הר המור (אשר מפעילה את האתר שלה רק באנגלית). כן ישנם רבנים עם אתרי אינטרנט פרטיים, ביניהם: הרב מרדכי אליהו, הרב יעקב אריאל, הרב שלמה אבינר, הרב מוטי אלון, הרב יואל בן נון ועוד (למותר לציין כי אתרי הרבנים ממוקדים בשיעורים, מאמרים, אפשרות לשאול שאלות וכו', ולא באישיותו של הרב).
- 4 בניסן תשס"ח היו באתר כיפה מעל ל 147,000 שו"ת ובאתר מורשת מעל ל 67,000 שו"ת. זאת לבד מאתרים רבים נוספים שבהם קיימת אפשרות לשאול שאלות.

סכנותיה הרבות. מי שינסה לדבר עם מבוגרים או נוער תוך פסילה מוחלטת של הרשת והצגתה כמפלצת, עלול ליצור ניכור כלפי הדובר ודבריו אשר ייחשבו למנותקים ממציאיות חיינו.⁵ רק מתוך מבט מבין זה, ניתן להצביע על הסכנות וההתהומות שאליהן ניתן ליפול בעת גלישה. אך בכדי לאמוד את האתגרים שאתם אנו מתמודדים, אנו זקוקים תחילה לנתונים בדוקים, שאותם ננסה להציג בסעיף הבא.⁶

א. צילום מצב

נקודת מוצא לכל דיון משמעותי היא הבנת המציאות על בוריה. נפתח בנתונים כלליים הנכונים לשנת תשס"ח. 72% ממשקי הבית היהודיים מחוברים לרשת. נתון זה כולל גם את הציבור החרדי, כלומר הציבור במשקי הבית שאינם חרדיים הוא כ-90%. הגולש הישראלי הוא במקום השני בעולם בכמות שעות הגלישה שלו: 37.4 שעות בחודש. בקבוצת הגיל של בני 13-17, 91% מבני הנוער היהודיים גולשים בקביעות (שוב, כולל הציבור החרדי. כלומר, בשאר האוכלוסייה זה עומד כמעט על 100%).⁷

למיטב ידיעתי, לא נעשה עד היום מחקר יסודי שהתמקד בהרגלי הגלישה של הנוער הציוני-דתי בכלל, ושל התורני בפרט. אמנם יש פה ושם מחקרים נקודתיים (כגון על היקף השימוש באייסקיו אצל בנות חטיבת ביניים באולפנא), אך עד כה לא היה משהו מקיף. ניסיון ראשוני כזה נעשה כעת, ותוצאותיו מובאות כאן לראשונה.

בשורות הבאות נתאר בקצרה את המחקר ואת עיקרי תוצאותיו. מי שהסכים ליטול על עצמו את ביצוע המחקר הייתה מדרשת עופרה, בליווי של הח"מ. המדרשה ראתה בזה חלק מרצונה להתמקצע ולהכיר את אתגרי החינוך המתחדשים.⁸ מצדו, היתרון שבמדרשה היה שאין מדובר בבית ספר עם אופי מסוים, אלא בגוף גדול שדרכו עוברים מאות רבות של תלמידים ממגוון בתי ספר שונים.

לטובת המחקר חובר שאלון ובו 19 שאלות.⁹ השאלון הועבר בחודשי הסתיו של שנת תשס"ח לכשמונה מאות תלמידים ותלמידות מעשרות בתי ספר שונים - חטיבות ביניים או תיכונים (ולא יסודיים). 90% מהם היו תורניים (ישיבות תיכוניות ואולפנות). הנתונים הוקלדו ונמסרו לניתוח סטטיסטי מקצועי.¹⁰ מחצית השאלונים שעובדו היו של בנים ומחציתם של בנות. עיקרי המסקנות החשובות לנו:

- 5 זאת ועוד, קשה לרב דתי לאומי לתקוף בצורה גורפת את הרשת עת 90% מרבני ציבור זה מחוברים בעצמם.
- 6 אנו מניחים כי שאר מאמרי הגיליון ממוקדים בניתוחים רוחניים והלכתיים. על כן מאמר זה יתמקד במתן מידע בצד ניסיון להציע מתווה בסיסי של התמודדות חינוכית.
- 7 <http://www.dandb.co.il/NewsShowHeb1.asp?idnum=412> שוחזר: ניסן תשס"ח.
- 8 כאן המקום למסור ברכת 'יישר כוח' למנהל המדרשה, יהודה גרמן, אשר הבין את חשיבות הנושא וטיפל בעניין אישית.
- 9 אני מתנצל בפני חברי בעלי הרקע האקדמי, אך הצגת הנתונים להלן תיעשה שלא על פי כללי הכתיבה המקובלים במחקרים כמותיים. הדברים יוצגו באופן שנוח לקוראם ולאור מטרות כתיבתם הנוכחית.
- 10 על ידי ד"ר עדו ליברמן, תושב מורשת, מנכ"ל ל.ש.ם. – יעוץ מתודולוגי וסטטיסטי ומרצה לסטטיסטיקה במוסדות אקדמיים.

1. **היקף החיבור לרשת:** אצל תלמידי הישיבות והאולפנות ב-5% מבתי התלמידים אין חיבור לרשת¹¹. 95% מבתיהם של תלמידי ישיבות ואולפנות מחוברים לאינטרנט.

2. **היקף המחשבים עם תוכנת סינון:** בכ-78% מהבתים של תלמידי הישיבות והאולפנות אין תוכנת סינון כלל. אצל עוד כ-5% קיימת תוכנת סינון שאינה מופעלת. רק בכ-16% מהבתים קיימת תוכנת סינון פעילה. אצל תלמידי התיכונים הדתיים רק ב-2.4% מהבתים יש תוכנת סינון פעילה.

3. **זמן הגלישה:** אצל תלמידי הישיבות והאולפנות רק 8% מההורים מגבילים את כמות השעות שילדיהם גולשים. במקביל, רק 4% מהתלמידים והתלמידות זקוקים לרשות הוריהם בכדי לגלוש. כל השאר (96%) גולשים מתי שהם רוצים. אגב, בכל הפרמטרים בנים מוגבלים פחות מבנות: בהיקף שעות הגלישה, בעיתוי הגלישה ובהימצאותם של חסמים. מה שמעיד שהורים מציבים את הגבולות היכן שיותר נוח ולא היכן שיותר נצרך.

4. **היקף הגלישה:** 28% מעידים על עצמם שהם גולשים שעה ביום. 42% מעידים על עצמם שהם גולשים יותר משעה ביום (הניסיון מלמד שאדם בדרך כלל אינו מודע לכמות שהוא גולש בפועל, ושנתוני האמת הרבה יותר גבוהים ממה שהגולש מעריך).

אעיר כבר כאן, שבעיניי הנתונים הכי חשובים הם אלו שהובאו כעת. באחת: 95% מבתי האב של החינוך התורני מחוברים לרשת, ובו בזמן רק ב-16% מהם מופעלות תוכנות סינון¹². כידוע, לעתים קרובות מאוד גם הגולש התמים מגיע ללא כוונה לאתרים פורנוגרפיים, עקב הקלדת מילים תמימות במנוע החיפוש¹³.

השאלון בדק גם את עדות התלמידים על גלישה לאתרים לא צנועים. השאלה בנושא רגיש זה לא כללה בקשה להצהרה אישית ("האם את/ה גולש לאתרים לא צנועים?"), אלא ביקשה הערכה "כמה מחבריך לכיתה גולשים לאתרים לא צנועים?". כדאי לציין שהניסיון מלמד כי גם בשאלה עקיפה כזו, יש נטייה לייפות את התשובות תוך חשש ממתן עדות שתיצור רושם רע על הכיתה, ועל פי רוב המציאות היא יותר קשה מן המשתקף בעדות התלמידים.

מספר החברים בכיתה שגולשים לאתרים לא צנועים: 42% מהתלמידים מעידים כי בודדים מחבריהם גולשים לאתרים כאלה, 9.5% מעידים כי שליש מחבריהם גולשים כנ"ל, 7.3% מעידים כי מחצית מחבריהם גולשים לשם, 6.4% מעידים כי רוב חבריהם גולשים לשם, ו-6.7% מעידים כי כמעט כל חבריהם גולשים כנ"ל. בסך הכול כ-20% מעידים שחצי או יותר מחבריהם גולשים לאתרים לא צנועים. אם נבודד רק את הבנות, הרי ש-53% מן הבנות מעידות כי אחוזים בודדים של חברותיהן לכיתה גולשות לאתרים לא צנועים. 5.8% מהבנות מעידות כי שליש מחברותיהן גולשות לשם, ו-2.7% מעידות כי חצי מחברותיהן גולשות לשם. קצת יותר מאחוז מעידות כי רוב החברות גולשות לאתרים אלו וכאחוז נוסף מעיד כי כמעט כולן גולשות לשם. במילים אחרות,

11 אם כי גם תלמידים אלו נגישים לרשת בבתי חברים.

12 מחקרים מראים כי באוכלוסיה הכללית בארץ ממוצע הכנסת החסמים היא 18% כלומר יותר מאשר אצל הציבור הדתי- לאומי: <http://themarkercaptain.co.il/captain/spages/982719.html> (שוחזר ר"ח אייר תשס"ח). ברם, מכיוון שיש שינויים בקצב הכנסת החסמים לבתי האב בישראל, בכדי לקבל נתון אמין המשווה בין בתים דתיים לחילוניים יש לערוך סקר אחיד שיבחן את הנעשה בשתי האוכלוסיות בו זמנית.

13 פעמים רבות מגיעים אלי הורים סוערים, עת גילו כי ילדם בגיל יסודי נחשף לתמונות פורנוגרפיות קשות כשחיפש אתרים תמימים (במחשב ללא סינון...).

בניגוד לדימוי, אף בנות נחשפות לתכנים אלו, אם כי הרבה פחות. אף כאן חשוב לזכור שחלק מהחשיפה נעשית ללא כוונה תחילה. חשיפתן של בנות לתכנים אלו עולה גם ממחקרים על כלל האוכלוסייה¹⁴.

6. הדרכה: לשאלה אם קיבלת הדרכה או שיעור הסברה על סכנות הגלישה ברשת (אפשרויות התשובה היו שקיבלתי הדרכה: מהורים, ממורים, מתנועת הנוער, או מאף אחד) השיבו 84% מבני הנוער כי הם לא קיבלו מאף גורם הסברה על סכנות הגלישה¹⁵.

סוף דבר: ל-95% מבתי האב של הנוער בישיבות ובאולפנות יש חיבור לאינטרנט בבית. מתוכם, אצל 84% אין מופעלת מערכת סינון והגלישה היא פתוחה לחלוטין. במקביל, 92% מהוריהם אינם מגבילים את כמות הגלישה של ילדיהם. כל זה עוד לפני הנתונים על הגלישה לאתרים לא צנועים. במקום לחזור על נתוני הגלישה לאתרים לא צנועים, ננסה לשתף קצת בתחושות ובמחשבות של צעירים בנידון.

ב. זעקה לעזרה

הרוצה להיחשף חלקית למצב בתחום זה, מוזמן לגלוש לאתרי ש"תים עם רבנים, ולהכניס למנוע החיפוש מילים כמו "נפילות", "מכור", "אינטרנט" (לא) צנוע" וכו'. החיפוש יניב מבול של שאלות ובקשות עזרה, ממיטב בנינו ובנותינו הטובעים ותובעים עזרה.

לדוגמא, נביא כמה שאלות מתוך מאות:

אני בת 15 וחצי ולפני כחצי שנה גיליתי בטעות כי אחי (בן 17) מוריד באופן קבוע קבצים של סרטים פורנוגרפיים מהאינטרנט. בהתחלה מחקתי לו אותם, אבל כל פעם הוא מוריד חדשים. הוא יודע שאני מחקתי אותם (רק שנינו משתמשים בנט) אבל מעולם לא דיברנו על הנושא, אפילו לא ברמזים. אני לא יכולה לדבר איתו על זה מסיבות מובנות. יש לציין שזה פוגע בי מאד לחיות באווירה כזו בבית (גם אם הוא עושה את זה בחדרי חדרים, עצם הידיעה הורסת אותי) מה גם שפעם פתחתי את אחד הקבצים שלו בטעות וראיתי בלי שארצה את מה שהיה שם ועד היום זה לא עוזב אותי. אנחנו משפחה דתית אבל משום מה רק לי יש מודעות לנושא. מה אני אעשה עם אחי??? בבקשה תענו מהר לדואר האלקטרוני הפרטי שלי.

אני תלמידה באולפנא וכבר שנתיים שאני נכנסת לכל מיני אתרים שאינם ראויים לצפייה מבחינת תוכנם. קשה לי להפסיק עם זה. כל פעם אני מחליטה שזהו הסוף, אבל לא

14 מחקר של פרופ' שטרקשל (המחלקה לרפואה חברתית, האוניברסיטה העברית) אשר פורסם באדר תשס"ח, חשף כי אצל כלל הנוער במדינה, 90% מהבנים ו-67% מהבנות מדווחים על גלישה לאתרים לא צנועים ברשת.

15 ביחס לסעיף זה התרחשה תופעה מדהימה. לא מעט צעירים העידו כי קיבלו 'שיעור' או 'שיחה' בנושא סכנות הגלישה, ובו זמנית העידו כי לא קיבלו הדרכה של ממש בנושא. מנתון זה עולה כי לעתים נדמה למורה או להורה שהוא נתן הכוונה חינוכית, אך הצעירים מעידים כי היא הייתה חסרת משמעות ולחלוטין לא יעילה. עולה מכאן מסקנה כפולה: ראשית, יש צורך לשנות את תוכני ההסברה ואת דרכיה, ללמוד את הנושא ולתכנן בתבונה כיצד להתמודד אתו. שנית, יש להתרגל לצורך לבדוק לאחר מעשה אם הצלחתי בפועל החינוכי (משוב והערכה).

מצליחה להתגבר על עצמי אחרי כמה זמן. אני מרגישה שזהו מכשול קשה מאוד בחיי שאיני מצליחה לעבור. האם הרב יכול לתת לי עצה כיצד לעבוד על עצמי בתחום זה?

הצילון!! אני בחור בסוף שנה א' בישיבת הסדר. מאז הלכתי לישיבה, קיבלתי על עצמי להפסיק לגלוש לאתרים ברשת שהם מלאי זימה. אך אני פשוט לא מצליח. אני מגיע הביתה, בודק אימייל או סתם הולך לבדוק חדשות, ולא מצליח להתאפק. התמונות רודפות אותי בלילות, ואני בדיכוי מעצמי בצורה מטורפת. מה אני שווה אם אני לא מצליח לעצור אפילו דבר קטן כזה? מה יהיה איתי?

לכבוד הרב שלום,

אנו זוג צעיר, ונשואים באושר (כך חשבתי) כבר שנה וחצי. לפני כחודש גיליתי שבעלי גולש בקביעות למקומות "כחולים" באינטרנט. מאז אני עוקבת ורואה שזה ממשיך כמעט כל יום. אני שבורה מזה לגמרי ולא מפסיקה לבכות. אני מפחדת שהנישואין שלי יתפרקו. איך אני יכולה להסתכל לו בעיניים? אני לא מסוגלת אפילו להעלות על הכתב את כל השאלות שיש לי עכשיו. אני יושבת על פצצת זמן, ולא יודעת היכן החבלן. אנא עזרו לי דחוף.

תודה על כל מה שאתם עושים כדי לעזור לחברה.

יש עוד המון שאלות, אך די באלו בכדי להבין את המתרחש לנגד עינינו. ניתן רק לדמיין כמה צעירים נמצאים באותם מקומות, אך אינם פונים לרבנים או לאנשי חינוך, בין מתוך בושה ובין מתוך שביעות רצון ממצבם. למותר לציין כי האתגרים יותר רחבים מאשר אלו הקשורים לצניעות. הרי יש גם סכנות רבות נוספות: מהימורים דרך הרשת ועד רכישת מידע על דרכי הפקת סמים.

זאת ועוד. מקובל לחשוב כי המחשב מהווה כלי ניטרלי. זאת בניגוד לטלוויזיה אשר ללא קשר לתוכן הנצפה בה, ישנן בעיות שונות בכלי עצמו, כגון פאסיביות הצופים, הצפה חושית אין סופית ועוד. ניסח זאת בבהירות הפילוסוף החינוכי הקנדי, מרשל מקלוהן, באמירתנו המפורסמת "המדיום הוא המסר", כלומר בתחומים רבים הכלי עצמו הוא בעל משמעות ערכית. אך למען האמת, אף האינטרנט אינו כלי ניטרלי, ועלולים להתלוות לעצם השימוש בו גם מסרים רוחניים סמויים, אשר לא עם כולם נרצה להסכים. די אם נציין את העובדה שבעת גלישה ברשת או השתתפות בפורום: אין משמעות למקום שבו אתה נמצא בעולם, אתה יכול לבחור בכל זהות שאתה רוצה (ומחר לבחור בזהות אחרת)¹⁶, ועל פי רוב אין משמעות לזמן (אתה יכול לכתוב את הגיגיך בכל שעה ביממה שתרצה, חברך יראה אותם בכל שעה ויגיב בכל שעה וכו', ואף אין משמעות לשעה במקום בעולם שבו אתה נמצא). כל אלו ועוד אינם רק מאפיינים טכניים, אלא מהווים בעצמם מסרים רוחניים ביחס למהות האדם ודרך פועלו בעולם. כמדומני שלא נטעה אם נאמר כי האינטרנט הופיע בעידן הפוסט-מודרני, ובתחומים רבים

16 מקובל להזהיר את הצעירים כי הגולש מולם עלול להיות בעל זהות בדויה. אך לא תמיד מבינים ששימוש בזהויות בדויות (דבר שממליצים עליו רבים) מהווה פגיעה גם במשתמש בהן.

מאפייניו מגלמים את היעדר האמת המוחלטת ואת ריבוי הנרטיבים שעידן זה מקדם, בין השאר בגמישות המתגלה ביחס לזהותו של הפרט ומחויבותיו.

ג. התמודדות

מהמחקר שתיארנו לעיל עולה, כי נכון להיום רוב בתי הציונות הדתית מחוברים לרשת אך ללא תוכנת סינון, ורוב הילדים והנוער שבהם אינם מקבלים הכוונה חינוכית ביחס לאתגרי הגלישה. נדמה כי לתוך ואקום זה הרב יכול וצריך להיכנס. הרי מעשה בכל יום הוא שרבנים פונים מיוזמתם ומזהירים את קהילתם מפני סכנות שונות, לאו דווקא אלו שבתחום אחריותם הישיר. אחד מתריע כי במרכול השכונתי הסירו את הכשרות, ואחר מזהיר מפני נוכל האוסף 'צדקה' בשכונה. אחד מוציא דף עם דגשים הלכתיים בדיני החג הקרב, ואחר יוצא עם קול קורא לבני קהילתו ליטול חלק במאבק ציבורי חשוב. והנה, נוכח סכנות כה גדולות, אשר כמעט כל בית בקהילה מתמודד אתן, הניתן להחשות? מעבר לבעיה העצמית שבגלישה למקומות פסולים, ההימצאות בהם מעקבת חלילה את כל מאמצינו לחיזוקה הרוחני של הקהילה וילדיה. במקביל, ניקיון הרשת של חברי הקהילה עשוי ליצור תשתית בריאה שתאפשר צמיחה רוחנית במישורים רבים ומגוונים. במצב זה, עת סכנות הרשת מתחדשות תמיד, כמדומני שאסור להסתפק בשיחה חד פעמית בנושא. כשם שבנושאים מרכזיים אחרים אנו מוצאים את הדרך לשוב ולעסוק בהם, כך ראוי שיעשה גם כאן. ראוי כי כל רב או איש חינוך יעסוק כמה פעמים בכל שנה בחיזוק מודעות קהילתו לסכנות. זאת תוך שאיפה להעצים את מחויבותם להתקין חסמים מועילים בביתם¹⁷ בצד הגברת החינוך הישיר לילדיהם בנושא. את טיפוח מודעות קהילה לנושא יוכל הרב לקדם במגוון דרכים:

1. פנייה ישירה לכלל ההורים. פעם בשיעור, פעם במאמר בעלון ופעם במכתב המופץ להורים בתיבות הדואר. למותר לציין שזה קהל היעד העיקרי שדרכו יש לפעול בנידון¹⁸.
2. פנייה ישירה לנוער ב'פעולה', שיחה מיוחדת בתחילת הקיץ וכדומה.
3. חיזוק מחויבות בית הספר לעסוק בעניין. אם יש לרב השפעה על בית הספר האזורי, ראוי שינסה לעודדו לשוב ולעסוק מדי פעם עם התלמידים בנושא חיוני זה. נותרה בפנינו שאלה קטנה: מה ואיך אומרים? בהמשך דברינו ננסה בע"ה לשקף את הנימוקים העיקריים שהורים מביאים לכך שהם אינם מתחברים למערכות סינון. לאחר מכן ננסה להציג כיוון רוחני לשם שיחות עם בני נוער בנידון.

ד. תוכני ההסברה

ברוב המקרים, מי שקובע אם יהיה חסם בבית הם ההורים ולא הילדים¹⁹. מתוך שיחות רבות עם קבוצות של הורים אשר עסקו גם בנושאים אלו, ננסה לשרטט את עיקרי הטיעונים שמעלים הורים רבים מדוע לדעתם אין להתקין חסמים. בצד כל נימוק ננסה להסביר את חולשתו.

17 לית מאן דפליג כי עיקר תפקידנו להוסיף תורה וקדושה. אך נוכח סכנות כה גדולות, צריך לדעת גם לעסוק בשפיר ושליה.

18 לא ברור מדוע חלק מהרבנים והמחנכים מסתפקים בשיחה חד פעמית נוכח סכנה מתמשכת זו. האם הם חשים כי זה תחום טכנולוגי בו הם לא בקיאים? הרי להתריע על סכנות אינו מצריך ידע טכנולוגי.

19 אם כי יש ערך לעודד ילדים ונוער לבקש זאת מהוריהם. לא פעם נעשתה הסברה לצעירים תוך המלצה שיבקשו מהוריהם להתחבר לספק מסנן, ובדיקה לאחר מעשה הראתה שהמהלך הניב פרי.

התייחסות אפשרית לנימוקי ההורים	טענות רווחות של הורים
א. אם תקלות התרחשו גם בעבר, מדוע זה נימוק לא להתמודד אתן בהווה? זאת ועוד. בעבר היה צריך לנסוע לחנות בסימטה אפילה, להשקיע כסף, להיחשף למוכר, לקנות חוברת ובסוף לחפש היכן להחביאה. וזה בשביל תמונות פשוטות. כעת מדובר בסרטים צבעוניים, בחינם, כשאיש אינו רואה אותך בעת הגלישה אליהם, הנעשית בלחיצת כפתור. הניתן להשוות את עוצמת הפיתוי ואת עוצמת ההרס?	א. מאז ומתמיד היו מעט בנים שנמשכו מתוך סקרנות לעיין בדברים אלו. בעבר הם עשו זאת דרך חוברות וכעת עושים את אותו הדבר באמצעות הרשת. לא צריך לעשות מזה היסטריה.
ב. זה לעז. רוב התוכנות טובות ויעילות ורוב ילדינו אינם האקרים מקצועיים. מה עוד שחלק גדול מהנפילות נעשות על ידי נער תמים וללא כוונה ואת זה התוכנות בוודאי מונעות. האם נימנע מלנהוג בזהירות או לשים חגורת בטיחות ברכב כי לפעמים גם לנהג הזהיר מתרחשות תאונות!?	ב. תוכנות החסימה בין כה לא רציניות וכל נער יכול לפרוץ אותן בקלות. חבל על המאמץ והכסף המושקעים בהתקנתן.
ג. אם אתה לא מבין תברר. זה פשוט ביותר. מקסימום, בקש מהטכנאי להתקינה. ברוב החברות אינך מתקין דבר. אתה מזמין את השירות בטלפון ומהחברה מפעילים זאת דרך המחשב שלהם. ועוד דבר: רוב החברות, ובפרט רימון, מאפשרות גלישה רחבה ברשת לאתרי מדע ומידע תוך חסימה יעילה של האתרים הפסולים.	ג. אני לא מבין בטכנולוגיה ואין לי מושג איך להתקין תוכנת חסימה. מה עוד שאמרו לי שזה לא מאפשר גלישה בסיסית לאתרי מדע ומידע שחשובים ללימודים של הילדים שלי.
ד. אשרי אדם מפחד תמיד. כבר פגשתי קבוצות של ילדים בכיתות ד-ה לאחר שנתפסו גולשים לאתרים פסולים. מה עוד שרוב הנפילות בגיל זה הן מתוך גלישה תמימה. אך השריטה בנפש איומה.	ד. הילדים שלי צעירים ותמימים וברוך השם אינם מתקרבים לכגון אלו.
ה. זה לא סותר. אני נותן אמון לנער ומאפשר לו לנהוג ברכב, אך עדיין מתעקש על הגבולות (מתי, עם מי, באיזו מהירות וכו'). יש לי אמון בחייל, ובכל זאת אסור לו ללכת עם מחסנית ב'הכנס'. חינוך 'אמיתי' יושג על ידי אמון, בצד הסבר מדוע אין סתירה בין האמון ובין החסמים שמסייעים לכולנו. גם אני חוגר חגורת בטיחות בעת הנהיגה.	ה. חינוך אמיתי בימינו אינו מושג על ידי נעילה וחסימה של דברים, אלא על ידי מתן חופש ואמון, אפשרות להתמודדות ובחירה אישית של הילד.
ו. זה לא (רק) עניין דתי אלא חינוכי בסיסי. החברות בארץ משקיעות סכומי עתק בפרסום לציבור החילוני כדי לשכנעם שירכשו חסימה דווקא אצלם. החברות יודעות כי גם הורים חילוניים רבים רוצים לחסום. בארה"ב מיליוני גויים התקינו חסמים, לא בגלל 'דת' אלא בגלל אהבה. לילדים שלהם.	ו. די להקצנה הדתית! אנחנו לא חרדים ולא רוצים לחיות בגטו ²⁰ .

לסיום פרק זה, ראוי להוסיף כי אצל רוב ההורים אין בכלל נימוק מדוע הם אינם מתקינים מסנן ומונעים את כניסת הרפש לחדרי השינה של ילדיהם. זה פשוט שילוב של חוסר מודעות ועצלנות. הורים אלו, כמו 'בעלי הנימוקים' לעיל, זקוקים שנעזור להם להתעורר. זאת ועוד. המחשב מספק תעסוקה ועניין במשך שעות. גורם זה מפתה הורים להישחק ולוותר על גבולות חיוניים. דווקא משום כך עלינו לסייע להם לגייס כוחות ולבצע את תפקידם ההורי.

20 יודגש כי נימוקים 5 ו-6 אינם זהים. נימוק 5 דורש פתיחות כטקטיקה חינוכית, ואילו נימוק 6 גורס זאת כעמדה רוחנית עצמאית. לא הרי זה כהרי זה.

ה. נקודת המוצא הרוחנית-חינוכית של ההסברה

במקביל להסברה המיועדת להורים, יש צורך גם בהסברה ישירה לצעירים. לנושא זה ננסה להידרש עתה, אם כי היסודות שנזכיר נכונים גם בהסברה להורים.

חלק מאנשי החינוך והרבנים שאני מכיר מזהירים מפני אתגרי הגלישה באינטרנט בשפה של פחד. הם מתארים בשפה צנועה את עומק התהום שאליו נופלים גולשים רבים ואת המחיר בהווה ובעתיד שמשלם הגולש לאתרים לא צנועים באופן אישי וזוגי. הם מבהירים כי אין צדיק בארץ אשר לא יחטא, ומרבים להדגיש כי אין אפטרופוס לעריות. בלי משים נקודת המוצא של ההסברה היא ניכור כללי לאינטרנט וחוסר אמון מוחלט ביכולתו של הנער לגלוש בבטחה. איני בא לחלוק על החששות, אלא על מנגינת 'סיפורי הגיהנום' שהשתרבה לשפתנו בנושא הרשת. אל הדור שלנו לא ניתן לדבר בשפת היראה אלא בשפת האהבה, גם בנושאי הרשת. היסוד של "טובה מרדות אחת בליבו של אדם יותר מכמה מלקיות" (ברכות ז.) נכון גם כאן. צריך וניתן לומר את אותם התכנים, אך בשפה מרוממת, מתוך שדר של אמון בכוחו של הנער וטהרתו.

נדגים זאת בצורה פשוטה. ראיתי מי שהוציא קול קורא לגולשים ובו הנחייה להציב בצורה בולטת ליד המחשב תמונה גדולה של רב. במקביל, מבקשים שהגולש יאמר לפני כל גלישה כמה פרקי תהילים, תוך תפילה שהקב"ה יסייע לו לצלוח בשלום את סכנות הגלישה. אין לי דבר נגד תמונות של רבנים או תפילות. השאלה היא מה משמעות ההצעה הכפולה הזו של הצמדתם למקום ולזמן הגלישה. אם הכוונה היא ליצור תחושה של 'אח גדול' המתבונן בך, בצד תחושה של מסכן הזועק לקב"ה להצילו ממי שחזק ממנו, איני חושב שזו השפה המתאימה. צריך להודות ששפת ההפחדות נובעת בדרך כלל מפחד של המבוגר ולא משיקול חינוכי אמיתי. מבוגרים הרוצים להתמודד בצורה ראויה עם אתגרי הגלישה היום, צריכים להיות "חמושים בגבורה רוחנית, שאינם צריכים מקל חובלים" (הרא"ה קוק, 'מגד ירחים' לחודש תמוז).

דרך האהבה והאמון מבקשת מאתנו לדבר בשפה מאתגרת, תוך הקרנת אמון בילד. יודגש מייד כי אין זה סותר את **ההכרח להציב חסמים**, אך זה נעשה בלווי מנגינה שאינה מבקשת להפחיד אלא לרומם. את דרך האתגר ניתן לנסח מכיוונים שונים, ואנסה להציע כאן רק אחד מהם, בעזרת תיאור בראשי פרקים של שיחה עם צעירים.

במפגש עם צעירים הסברתי שבניגוד לדימוי, קיימות מחלוקות בינינו ובין חלק מהציבור החרדי לא רק ביחס למדינה, אלא גם ביחס לסוגיות אחרות, ביניהן היחס למודרנה על שלל היבטיה. ישנם חלקים בציבור החרדי המנסים כמיטב יכולתם להסתייג, רעיונית ומעשית, מכל הופעותיה של המודרנה, אפילו בלבושם²¹; הכול בבחינת "חדש אסור מן התורה". לעומתם, חלקים רבים

21 הגדרת תוכני המודרנה ומאפייניה וביורור יחסנו התורני כלפיה היא סוגיה שממתינה לטיפול רחב. בשנים האחרונות הוקדש זמן רב לביורורים בדבר יחסנו למדינה: נכתבו ספרים ומאמרים, והתקיימו ימי עיון וכנסים. יש צורך גדול לקיים מהלך דומה ביחס למודרנה. האגף האקדמי של הציבור הציוני-דתי משקיע רבות בהפצת משנתו בנושאים אלו, ובשנים האחרונות הוציא לאור ספרים ומאמרים רבים בעניין. על הציבור התורני להקדיש הרבה יותר תשומת לב לביורור מעמיק של יחסו לסוגיות יסוד אלו. כמדומני שהאתגרים הרוחניים הניצבים בפני החינוך התורני עקב המבוכה השוררת בדבר הבנת יחסנו למודרנה ולתרבות, גדולים בהרבה מאשר אלו הנובעים מהבלבול השורר אצל חלק מחברנו ביחס למדינה.

בציבור הדתי-לאומי רואים כתפקידם "לתקן עולם במלכות שדי" על ידי אימוץ מבוקר של אותם חלקים מתוכני המודרנה וכליה אשר יכולים להוסיף לדרכם התורנית וליישומה בחיי המעשה הפרטיים והציבוריים, כחלק מהקמתה של "ממלכת כוהנים וגוי קדוש". היחס למחשב בכלל ולרשת בפרט מהווים דוגמא טובה לעניין. באחת החסידויות הגדולות ניהלו במשך כחמש שנים מלחמת חורמה נגד האינטרנט; הם הוציאו איסור גורף על חיבור הבתים לרשת. מסיבות שניתן להבין, הם החליטו להתמודד עם סכנות הגלישה על ידי הצבת חומה מוחלטת בין הציבור שלהם ובין האינטרנט בכלל. כל זה היה נכון עד קיץ תשס"ז. באותו מועד הגיעו ראשי החסידות למסקנה שהמאבק הגורף באינטרנט אינו מצליח ואין טעם להמשיך בו. לאחר דיון, הם הוציאו החלטה חדשה: איסור מוחלט על עצם השימוש במחשבים! הם דרשו מחסידיהם להוציא את כל המחשבים מבתיהם. למותר לציין כי הציבור הדתי-לאומי, תהיינה עמדותיו ביחס לרשת אשר תהיינה, כנראה אינו עומד לאסור על הימצאותם של עצם המחשבים. אמנם קיימת בתוכנו מחלוקת היכן בדיוק להציב את גבול הסינון בינינו לבין תוכני המודרנה ומתי לפוסלם. אך ככלל, אנו מוכנים להיעזר בכליה²², תוך אמונה שאנו מסוגלים להשתמש בהם לטובה במקביל להתמודדות מוצלחת עם הסכנות העלולות להיווצר על ידי הימצאותם.

בנקודה זו מתחיל הדיון שאותו מוצע לקיים עם צעירים. לדון יחד: האם נכשלנו באומרנו כי אנו מסוגלים לחיות בתוך העולם הזה ולרומם אותו? אולי הציבור החרדי צדק וצודק, עת אמר על הכול כי "חדש אסור מן התורה"? בהמשך הדיון והלימוד (עם הצעירים) אנו טוענים כי העם זקוק לבשורה המראה כיצד ניתן לחיות חיי תורה בתוך העולם הזה, ולא על ידי פרישה ממנו. רוב העם אינו מוכן לאמץ תורה גלותית הדורשת פרישה מהחיים. מאידך, כאשר חלקים מהעם בוחרים בחיים נטולי תורה, אף הם מתגלים כנטולי נשמה.

המשימה שלקחנו על עצמנו היא להראות, לעצמנו ולעם כולו, כי ניתן לחיות חיי תוכן ומשמעות, חיי תורה ועבודת השם, בתוך העולם הזה. כל אחד מאתנו הוא חייל במערכה זו. בעת ישיבתך מול המחשב, השאלה היא אם יש לך הגבורה והיכולת לסייע לעם לצעוד את עבר גאולתו. להראות לעצמך ולכולנו כי אנו מסוגלים לחיות חיי קודש בתוך העולם הזה. הקב"ה מאמין ביכולתנו להיות שליחים של הרעיון הכולל הזה, של היות תורתנו תורת חיים. אנו מאמינים בכך שהנך מסוגל לכך. בואו נחשוב יחד מה יכול לסייע לנו להיות ראויים לגודל האתגר מבלי חלילה ליפול בו וכו'.

עד כאן תיאור שטחי של מתווה אפשרי לשיחה. יש לשוב ולהדגיש, כי הבחירה בשפה מאתגרת באה **במקביל** לגלישה דרך חסמים, ולא כתחליף לה. **חובה לשים חסמים**, מתוך הבנה משותפת כי הם יסייעו בידינו לחיות חיים של טהרה וקדושה, שלהם אנו מסוגלים וכמהים. במילים אחרות, החסמים הטכניים נשארים, אך המנגינה המתלווה להסברה היא של אהבה ולא של יראה, של אתגרים ואמון ולא של פחד וסיפורי גיהנום. אין מדובר במצב שבו ההורה או המבוגר חוסם לנער, אלא יחד אתו הם מתגייסים לאתגר, תוך הסברה כיצד החסמים יסייעו לכולנו לחיות חיי תורה יותר משמעותיים. דוגמא פשוטה לעניין ניתן להביא מנהיגה ברכב. בכל משפחה עם ילדים מגיעה השעה שבה לנער יש רישיון. אין ספק שבעת מתן רשות לנהוג ברכב

22 אני מודע לכך שיש כאן טשטוש בין כלים ובין תכנים של המודרנה. לענ"ד ישנם גם תכנים חיוביים, בבחינת "חכמה בגויים תאמין". אך זה חלק מהבירור הנחוץ לגבי כלל מרכיבי הסוגיה.

נקבע לנער חוקים וסייגים: חלקם על פי החוק (חגורת בטיחות, מהירות נסיעה וכו') וחלקם אולי נוסף גם מעצמנו (בפעמים הראשונות: נהיגה ביום, בכבישים לא סואנים וכו'). הצבת גבולות היא עניין קריטי. אך השאלה היא איזו מנגינה תתלווה לכך. האם נדגיש לו כי הוא לא מספיק אחראי או שהוא חסר ניסיון ועלול בקלות לעשות תאונה, או שהמנגינה המתלווה היא של ביטחון, תוך אמירה כי אנו יודעים שהוא יודע להיזהר, אחראי ובוגר? יחד נחשוב על הסייגים הרצויים אשר יסייעו לו לפתח את מיומנותו, תוך אמון בו וביכולותיו.

סוף דבר, בבואנו לפתח הסברה שיטתית בדבר אתגרי השימוש באינטרנט, עלינו לבחור מראש את הגישה החינוכית הבסיסית שתלווה את אמירותינו. חכמת החיים הדוגלת בהצמחת צעירינו באמצעות קול מאתגר, נחוצה גם ביחס לאינטרנט. רק היא תאפשר פיתוח שיח חינוכי משמעותי שיניב תוצאות מעשיות, דבר שסייגים וחסמים לבדם - רק יחסמו.

הורונו חז"ל נועם דרך החינוך, כי לא במהלומות יחונך האדם, כי אם בדרכי נועם ... ועד הזמנים האחרונים לא ירדו חכמי הפדגוגיה לזה, והיה דרך חינוכם רק במקל חובלים, עד הימים האלו, שהניסיונות הרבות הוכיחו להשכיל את אשר הורו לנו חז"ל.

(עין אי"ה ברכות, א, ע)